

T G WICKBOM:

Efterlyses: förlösande ord

Vår militära storhetstid från Gustaf II Adolf till Carl XII varade i hundra år. Vad säger att vår ekonomiska storhetstid varar ens så länge? Det är redaktör T G Wickbom som frågar, men vem vågar ge svaret? Grunden för vårt välstånd, våra naturtillgångar, räcker inte till, och när vi lånar pengar utomlands är det inte för att investera och bygga nytt utan för att konsumera. Någon måste till sist säga det förlösande ordet och tala om var vi står i dag. Detta är hårda bud, och det kan bli nödvändigt att skapa en ny samhällsanda, om vi än måste söka lärdom i det kommunistiska Kina, säger författaren.

Konsten att göra goda börsaffärer är enkel. Om man bara kommer ihåg att köpa just innan kursen stiger och sälja just innan den faller har man snart nått välstånd för evärdliga tider.

Liksom aktiekurser stiger och faller – åtminstone i vad vi gärna vill betrakta som normala tider – så slår också samhällsutvecklingens pendel. Från en ytterlighetsposition i moralbigotteri och överhetstänkande har vi på några korta år eller decennier sett den slå över i ohämmad frihet för alla utom för moralister och överhetspersoner. Från en tid då sparsamheten var högsta dygd och en utgift motiverad blott om den kunde betalas kontant, har vi slungats ut i det tillstånd där avbetalningsköparen blivit lagstiftarens favoritskyddsling och riksdag, landsting och kommunfullmäktige kappas om att förhandsinteckna en framtid som alltmer förlorar sig i struktursvackornas och konjunkturdalarnas dimmor.

Det svåraste av allt i politiken är att veta, när det blivit dags att vända och att väcka opinionen till insikt därom. Eller nej – är det kanske så, att den insikten börjar bryta fram nere i folkdjupet långt innan politikerna vågar ta bladet från munnen och vända sig mot de sanningar som redan mist sin giltighet.

Socialdemokratins historiska insats i vår samhällsutveckling är att djärvare och målmedvetnare än den tidigare allenastyrande borgerligheten ha dragit de sociala konsekvenserna av de resurser, som den industriella företagsamhetens väldiga uppsving och framgångar från slutet av 1800-talet började tillföra vårt folkhushåll. De borgerliga politi-

kerna ville gå samma reformväg. Det bådade för en viss allmän samstämmighet om de stora linjerna i det växande välståndets utnyttjande. Men utan socialdemokratins pådrivande av takten hade vi kanske inte kommit dithän där vi befann oss i går; följaktligen inte heller dit där vi nu har hamnat.

Under många år sökte borgerliga politiker bromsa reformtakten i som det skulle visa sig överdriven oro för vad vi rådde med. År för år kunde deras invändningar och bekymrade röster från företagsamhetens företrädare viftas undan med dräpande hänvisningar till hur de dittills hade kommit på skam. Hittills har allt gått bra, sa han som föll ut från skyskrapan, innan han slog i backen.

Naturligtvis var det inte enbart en underskattning av resurstillväxten som kom den borgerliga politiken att vilja hålla igen. Där fanns också nyanser i den principiella synen på jämlikhetens möjligheter och välsignelser. Även därvidlag måste socialdemokratins banbrytande insats saluterats. Företagarna borde kunna nicka med igenkännandets uppskattning. Inte heller för dem är det ju något okänt att ta ut vinster i förskott. Vad vore kommersiell företagsamhet utan en optimistisk satsning på att låna för investeringar i framtida lönsamhet? Men samtidigt, vilka framgångar skulle den nå utan en vaktsamt realistisk bedömning av risktagandets gränser? Våra ackordcentraler har i dag gott om exempel på vad svaret är. Småföretag kan gå omkull utan svårare återverkningar för samhället i dess helhet. När ett storbolag felbedömer sina möjligheter blir det värre. Om samhället själv gör det finns ingen

reservutgång kvar.

Historiens lärdomar kan vara bedrägliga. Att beröva sig känslan för att vi utgör en länk i en utvecklingskedja som sträcker sig bakåt i tiden likaväl som mot framtiden är att avhända sig goda tankeställare. Men det kan vara direkt riskabelt att låsa fast sig i tron att därför att det en gång gått si eller så kommer det också i fortsättningen att göra det. En spåman som fått rätt ges större tilltro i fortsättningen. Det är mänskligt men inte riskfritt. Sedan åtskilliga år tillbaka har man från vårt näringsliv – om därmed menas företagarsidan och inte alla de parter som gemensamt arbetar där, såsom det borde vara – varnat för att vi var på väg till just det tillstånd där vi nu befinner oss. Men ropen på vargen hade hörts så länge redan dessförinnan, att de förklingade ohörda när det verkligen gällde.

Det håller nu på att få ödesdigra följder. Rätteligen borde det vara så, att de som i tid fällde ett varningens ord borde vinna gehör, när de visar sig få rätt. I stället ser det ut som om de redan i förväg har förverkat sin trovärdighet hos alltför många, och ibland själva i misströstan tappat målföret, nu när det verkligen gäller att sjunga ut.

I går och i dag

Se på vår situation i dag! För tio år sedan gav vår nationalstolthet LKAB över 150 miljoner i vinst på de tjugo miljoner ton malm som bröts. I år har malmbanan fraktat ut lika mycket. Inflationen har fördubblat omsättningen, men vinsten har förbytt i en

förlust på 550 miljoner. Varje ton som bröts kostade samhället 30 kronor i nettoutgift. Det skulle, om man vill uttrycka det brutalt, ha blivit billigare att slå igen gruvorna och betala ut fulla löner. Då hade vi åtminstone haft malmen kvar, om den nu en gång kan få värde igen.

Men i dag har den det inte. Malm, skog och vattenfall, det var en gång våra stora nationaltillgångar. De där Runebergsorden "vårt land är fattigt, skall så bli", gällde ju inte oss. På några få decennier blev vi ett av jordens rikaste länder, med hjälp av utländskt kapital för exploateringen av de rikedomar naturen hopat över oss men utan att för den skull hamna under utländsk kontroll. Själva bidrog vi med den tradition av strävsamhet, förnöjsamhet och företagsamhet, som hade drivits fram i vårt hårda klimat med långa avstånd både inom landet och till en lyckligare lottad och högre utvecklad yttrevärld; våra uppfinnare kunde ännu utan sofistikerade laboratorieresurser och komplicerad finansiering göra storverk av snilleblixtar typ separatorn, kullagret och agafyren.

I dag går malmen inte att sälja, skogen räcker inte till, vattenkraften är som en droppe i det valutaslukande oljehavet och kärnkraften har blivit en politisk bromskloss. Nu måste vi låna pengar utomlands igen, för att kunna konsumera som hittills, inte för att investera. Uppfinnaren har reducerats till en kugge i ett civilekonomstyrt maskineri. Våra specialiteter görs bättre och billigare utomlands.

Vad är det, frågade den mångomtalade företagsdoktorn Ulf af Trolle för någon tid

sedan, som talar för att Sverige med sina trots allt mycket ogynnsamma marknadsförutsättningar för sin industri skall kunna ge sina invånare ett konstant eller till och med ökande standardförsprång framför det ur alla marknadsmässiga synpunkter gynnade Tyskland med dess traditionellt hårt arbetande befolkning och avancerade teknik, sedan Tyskland under en lång följd av år visat sig kunna knappa in på det försprång vi fick under kriget? I en debatt i radions OBS-program tog jag mig före att spetsa till professorns fråga så här: Vår militära storhetstid, från Gustaf II Adolf till Carl XII, varade i hundra år. Vad säger att vår industriella storhetstid blir ens så långvarig, nu när de lyckliga tillfälligheter som skapade den har försvunnit?

Vi fick inget riktigt svar den gången och inte heller under de månader som gått intill skrivande stund. Kanske har det kommit, när dessa rader når läsaren. Då bör regeringen ha hunnit ge sitt riksdagsbesked om hur den ser på vår närmaste framtid. Men inte är det med tillförsikt jag lämnar den möjligheten öppen. Varför finner våra ansvariga politiker inte det förlösande ordet? Det lilla barnet vid kejsarens väg kunde det. Men vuxna män – nej.

Pendeln slår tillbaka

Om tio personer i många år haft tio kilo äpplen att dela på räcker det inte längre till ett kilo pr man det år trädet bara bär nio. Konstigare än så är det inte. Ändå envisas den ene som borde veta bättre (och väl i sitt stilla sinne också gör det) med att kräva full

kompensation för prisökningar, oförminskad standardförbättring och vad allt det heter, och den andre att låta honom gå på utan att själv slå näven i bordet och nämna saker vid deras rätta namn.

Men samhällspendelns långa svängningslag förleder oss väl. Den har så länge rört sig i rätt riktning, att vi inte kan få i vår skalle att den bäst det är kan slå över, när den rätteligen borde börja en bakåtgående rörelse för att hålla sig inom det gröna fältet (ja, förlåt liknelsen, med dess politiskt övermåttade färgsymbolik). Vi har låtit reaktionen mot det som kom att te sig insnöat och förstockat breda ut sig till den grad, att vi inte kommer oss för att reagera mot reaktionens egna överdrifter. Än mindre att ta i vår mun honnørsord som många års radikal trumeld har gjort inopportuna. Det räcker med att påminna om, att begreppet "lag och ordning" har blivit ett skällsord!

Storverk har uträttats här i landet för att trygga en människovärdig tillvaro för fattiga, åldringar och sjuka och ge alla en någorlunda rimlig startchans i livet. Ibland verkar det som om vi inte såge framstegens skog för alla de kvardröjande bristernas träd; i vår strävan efter det bästa håller vi på att äventyra det goda vi nått.

Varför skall vi inte ge skoleleverna ett mått på deras kunskap, bara för att några av dem har lärt sig mindre än andra? Varför skall vi i jämlikhetens namn ge så höga begynnelselöner, att det snart inte finns någon sporre till att utveckla sig vidare i den korta lönetrappa som återstår? Det är bestämt inte bara gammelmansgnöl att iaktta, hur en äldre generation med sin lönepolitik

och hemmens låt-gå-attityd i samverkan med konsumentvaruindustrins alltmer målinriktade marknadsföring lurar i ungdomen kläd- och nöjesvanor, som måste ställa till verkliga problem för många, när de får en växande familj att försörja. Mönstret för denna uppfostran i dålig ekonomi sattes för många år sedan av det studiemedelssystem, som låter decennier av indextillväxande avbetalningar få sona vad tanklösheten brutit. Men annat var kanske inte att vänta i ett samhälle, där högsta radikala mode var att predika köp-slit-och-släng-kulturens välsig- nelser – ända tills det blev dags att med samma överlägsna ofördragsamhet vända sig mot den äldre generationen, som inte hade förstått att hushålla med jordens resurser.

En ny anda

Härförleden tog jag från ett besök i Kina hemvägen över Tokyo. Det var en chockartad upplevelse att från dessa av nödtvång energisnåla kineser med deras uppfinningsrika utnyttjande av sina frugala möjligheter hamna i julhandelns grälla, förflackade, bensinångande, neonbländande japanska occident-imitation. Från hotellfönstret stirrade jag ner i en eldriven springbrunn, i vars botten ett digitalurs glödlampor en gång i minuten växlade slutsiffra för att belysa i vilken takt tiden råkar ur led; den noviteten har bestämt ännu inte nått oss.

Låt oss hoppas, att den inte hinner göra det, innan någon vägvisare i politik eller kulturliv finner de rätta orden för vad som ändå oroligt och spörjande måste röra sig i

mångas tankar. Det är inte fråga om enbart nya åtgärder i den ekonomiska politik vi låter gå. Om det är något vårt liberala samhälle har att lära av det obevekligt kommunistiska Kina, så är det dess inriktning på att skapa en ny samhällsanda där ansvarskänslan för alla medborgare och deras gemensamma bästa och utveckling blir en uppgift inte blott för de gemensamma, opersonliga samhällsorganen, utan för varje enskild människa.

Den kinesiska utformningen har drag som vi skyggar för. Heidenstams "driv oss samman med gisselslag, och blåaste vår skall knoppas" klingar alltför retoriskt i våra öron, liksom Churchills blod och svett, tårar och trägenhet. Men det är en appell i den andan vi väntar på, en som får oss alla att hejda pendeln innan den slår över och inse att det nu åter har blivit mot värden på andra halvan av skalan den bäst bör läsas av.

Pärmar för årgång 1977

kan rekvireras från Svensk Tidskrifts expedition, tel 08-21 00 49, eller genom insättning av kronor 25:– på postgiro 7 27 44–6.